

Παγκοσμιοποίηση της Αγοράς, Ευρωπαϊκός Χώρος Ανώτατης Εκπαίδευσης και Διακήρυξη της Μπο- λώνια

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ*

Ιστορικό των θέσεων και προτάσεων των Ελληνικών ΑΕΙ

Κατά την 37η Σύνοδο Πρυτάνεων και Προέδρων Δ.Ε. των Ελληνικών Πανεπιστημίων (Αρχαία Ολυμπία, 10-11 Νοεμβρίου 2000), συζητήθηκε, σύμφωνα και με την ημερήσια διάταξη (θέμα 2ο), το περιεχόμενο της διακήρυξης της Μπολώνια. Διανεμήθηκε από τον Ειδικό Γραμματέα Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης, Καθηγητή, κ. Δ. Κλάδη ενημερωτικό υλικό, με τις θέσεις διαφόρων φορέων και ανακοινώθηκε η διοργάνωση από το ΥΠΕΠΘ Διεθνούς Συνεδρίου στην Αθήνα με θέμα την ελληνική προσέγγιση στη διακήρυξη της Μπολώνια. Παρουσιάστηκαν δε ορισμένες απόψεις του προσκληθέντος από το ΥΠΕΠΘ, Γενικού Γραμματέα της CRE, εν όψει των εξελίξεων που δρομολογούνται στην Ευρώπη με το επικείμενο Συνέδριο (Convention) της υπό ίδρυση Ενώσεως των Ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων (συγχώνευση CRE και Confederation) στη Σαλαμάνκα (29-30 Μαρτίου 2001), το οποίο και θα ετοιμάσει την ακαδημαϊκή εισήγηση προς τους Υπουργούς της Συνόδου Κορυφής στην Πράγα (18-19 Μαΐου 2001).

---

* Θεμιστοκλής Ξανθόπουλος, Καθηγητής, Πρύτανης Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου
Εκπρόσωπος της Συνόδου Πρυτάνεων και Προέδρων Δ.Ε. των Ελληνικών Πανεπιστημίων.

Μετά από τις σχετικές τοποθετήσεις και συζητήσεις, η Σύνοδος Πρυτάνεων, αφού πιστοποιεί ότι το θέμα της διακήρυξης της Μπολόνια είναι μείζον για το μέλλον των Ελληνικών Πανεπιστημίων, αποφασίζει ομόφωνα να ανακοινώσει τα παρακάτω:

“1. Το προβαλλόμενο μοντέλο του Ευρωπαϊκού πανεπιστημίου μοιάζει να εγκαταλείπει οριστικά την ιστορική έννοια της *Universitas* και να υιοθετεί δομές και λειτουργίες που ίσως προσιδιάζουν σε "επαγγελματοποιημένες γνώσεις", αλλά δεν εκφράζουν την ευρωπαϊκή κουλτούρα για την επιστήμη και την έρευνα.

2. Οι προτάσεις που περιέχονται στο συγκεκριμένο κείμενο της Bologna, εφόσον εφαρμοσθούν, υποβαθμίζουν τα Ελληνικά Πανεπιστήμια. Ειδικότερα η καθιέρωση ενός πρώτου κύκλου σπουδών ελάχιστης διάρκειας τριών ετών οδηγεί κατ' ανάγκη είτε στη διάσπαση της δομής των σπουδών των ελληνικών Πανεπιστημίων, είτε στην *de facto* υποβάθμισή τους στην κατηγορία των μη Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων μεταλυκειακής εκπαίδευσης τριετούς διάρκειας.

3. Συγκαλείται έκτακτη Σύνοδος Πρυτάνεων με μόνο θέμα τις θέσεις της Συνόδου επί των αρχών της διακήρυξης της Bologna και την προετοιμασία προτάσεων για την επικείμενη Σύνοδο της Πράγας και ορίζει εισηγητές εκπροσώπους των Ελληνικών Πανεπιστημίων.”

Στη συνέχεια αποφασίστηκε και ανακοινώθηκε στο ΥΠΕΠΘ ότι εισηγητές της Συνόδου Πρυτάνεων των Ελληνικών Πανεπιστημίων ορίζονται ο Πρύτανης του ΕΚΠΑ για τις θεωρητικές επιστήμες και ο Πρύτανης του Ε.Μ.Π. για τις θετικές επιστήμες και τις επιστήμες του μηχανικού.

Σε εκτέλεση αυτής της απόφασης, υποβλήθηκαν σχετικές εισηγήσεις στην Έκτακτη Σύνοδο Πρυτάνεων της 14ης Ιανουαρίου 2001, εγκρίθηκε το παρόν τελικό κείμενο και παρουσιάστηκε στο προαναφερθέν διεθνές συνέδριο του ΥΠΕΠΘ από τον Πρύτανη του Ε.Μ.Π.

Οι Πρυτάνεις των Ελληνικών ΑΕΙ θα παρουσιάσουν και θα υποστηρίξουν αυτές τις θέσεις και προτάσεις στις επικείμενες συναντήσεις στη Σαλαμάνκα και την Πράγα.

1. Η κυριαρχία της παγκοσμιοποίησης της αγοράς: Αρχικές συνθήκες και μερικά πρώτα αποτελέσματα της "μεγάλης έκρηξης"

Η δυναμική επικράτηση της "παγκοσμιοποίησης της αγοράς" στους περισσότερους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας είναι ήδη ιστορικό γεγονός. Υπεραπλουστεύοντας αναγκαστικά την περιγραφή της όλης εικόνας, οι προθέσεις και ο επιθυμητός τελικός στόχος αυτής της κυρίαρχης επιλογής συνοψίζονται για τον απλό άνθρωπο στα εξής:

- Το κίνητρο της ελεύθερης κατάκτησης "επιχειρηματικού κέρδους", χωρίς τοπικούς ή και εθνικούς περιορισμούς, είναι ισχυρότατο για την συντριπτική πλειοψηφία των ανθρώπων. Το έπαθλο αυτής της κατάκτησης, μία καλύτερη ζωή με τις δελεαστικές απολαύσεις της, προβαλλόμενες μάλιστα συνεχώς από όλα τα ΜΜΕ, διαλύει επί της ουσίας τις αντιστάσεις των περισσότερων οπαδών των κοινωνικών ιδεολογιών του 20ου αιώνα. Άλλωστε, σε νεαρή κυρίως ηλικία, οι περισσότεροι από εμάς φανταστήκαμε αυτόρεσκα τον εαυτό μας κυρίαρχο σε μια εκ του μακρόθεν γοητευτική, άγρια ζούγκλα ...
- Οι σχετικά πρόσφατες πολιτικές και τεχνολογικές εξελίξεις όχι μόνο επιτρέπουν, αλλά και προωθούν πειστικά την απρόσκοπτη παγκοσμιοποίηση της διακίνησης κεφαλαίων, αγαθών και υπηρεσιών, για να επιταχύνουν τις αποσβέσεις των όποιων επενδύσεων τους και να πολλαπλασιάσουν διάφορα πολιτικοοικονομικά οφέλη.
- Προβάλλεται, με όλα τα μέσα, άμεσα ή έμμεσα, το "μείζον επιχείρημα" ότι τα ιδιωτικο-οικονομικά διαχειριστικά και αναπτυξιακά συστήματα είναι πολύ αποτελεσματικότερα από αυτά του ευρύτερου δημόσιου τομέα, προς τελικό όφελος των απλών ανθρώπων, καταναλωτών και αποδεκτών των αγαθών και υπηρεσιών.

Αξιοποιώντας τις παραπάνω δύο κύριες αρχικές συνθήκες και στηριζόμενοι πρακτικά και πολιτικά στο προαναφερθέν μείζον επιχείρημα, οι πολυσχιδείς και πολυπράγμονες οικονομικοί κολοσσοί κατάφεραν να προσδώσουν στην παγκοσμιοποίηση της αγοράς τα χαρακτηριστικά της "μεγάλης έκρηξης", με αρχή του χρόνου την

κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού. Σε τοπική, εθνική και διεθνή κλίμακα εξαγοράζουν με συνεχώς αυξανόμενη ταχύτητα τις πρώτες ύλες, την παραγωγική υποδομή, τα κοινωνικά αγαθά και τις υπηρεσίες, με την ανοχή ή την ενθάρρυνση και της συντριπτικής πλειοψηφίας των σημερινών κυβερνήσεων.

Μερικά πρώτα αποτελέσματα αυτής της εκρηκτικής επικράτησης της παγκοσμιοποίησης της αγοράς είναι ήδη σε όλους μας ορατά σε πολλαπλές και ποσοτικοποιημένες συνιστώσες. Ενδεικτικά:

- Διευρύνεται συνεχώς (αυξήθηκε κατά 60% την τελευταία δεκαετία) το χάσμα μεταξύ φτωχών και πλουσίων τόσο ως προς τη μέση διαφορά των εισοδημάτων, όσο και ως προς τα ποσοστά των δύο κατηγοριών.
- Οι συλλογικές κατακτήσεις των εργαζομένων για αξιοπρεπείς αποδοχές και ανθρώπινα ωράρια δουλειάς συρρικνώνονται συνεχώς στο όνομα της απελευθέρωσης της εργασίας.
- Εμπορευματοποιούνται και ταυτόχρονα ακριβαίνουν για τον πολίτη τα δημόσια αγαθά, χωρίς να εξαιρούνται και τα τρία σημαντικότερα, θεωρούμενα μέχρι χθες ως οι θεμελιώδεις κατακτήσεις του απλού ανθρώπου: Η Παιδεία, η Υγεία και το Ασφαλιστικό Σύστημα. Οι προσβάσεις σε μια ανεκτή ποιότητα εκπαίδευσης, ιατρικής περίθαλψης και συνταξιοδοτικής κάλυψης παρέχονται μόνο σε όσους έχουν και μπορούν αν αγοράσουν.
- Μειώνεται η αξιοπιστία των κοινωφελών στρατηγικών υποδομών και αποθεμάτων λόγω μείωσης των επενδύσεων εντάσεως κεφαλαίου (π.χ. ενέργεια, συγκοινωνίες) τόσο ως προς την επάρκεια για την κάλυψη της ζήτησης, όσο και ως προς τον συντελεστή ασφάλειας σε ποιότητα υλικών και παροχή υπηρεσιών. Τα πρόσφατα παραδείγματα, του ενεργειακού εφιάλτη που ζει η Καλιφόρνια (κατά τη διάρκεια του 2000 η εκλεκτή αυτή πολιτεία των ΗΠΑ κηρύχθηκε 30 φορές σε κατάσταση συναγερμού, λόγω ανεπάρκειας του ηλεκτρικού συστήματος να καλύψει τις ανάγκες των καταναλωτών, με παράλληλη δραματική αύξηση της τιμής της μεγαβατώρας), της επικίνδυνης επιδείνωσης της ασφάλειας των ιδιωτικοποιημένων σιδηροδρόμων στο Ηνωμένο Βασίλειο, με παράλληλη αύξηση

της τιμής των εισιτηρίων, είναι χαρακτηριστικά.

- Η εξωντωτική εκμετάλλευση όχι μόνο των ανθρώπινων, αλλά και όλων των αξιόλογων φυσικών πόρων ανατρέπει αποδεδειγμένα ακόμα και τις βιολογικές και περιβαλλοντικές ισορροπίες στον πλανήτη Γη και όλες οι διαδοχικές διεθνείς συναντήσεις για τη λήψη στοιχειωδών μέτρων οδηγούνται για προφανείς οικονομικούς, υπό τη στενή έννοια του όρου, λόγους σε πλήρη αποτυχία.

2. Το σενάριο επιβολής της κυριαρχίας της αγοράς και στην Παιδεία

Η ύπαρξη και ανάπτυξη της Παιδείας, ύψιστου αγαθού κάθε δημοκρατικής κοινωνίας, προϋποθέτει τη συστηματική και αβίαστη δημιουργία και μετάδοση της γνώσης, μέσα από την έρευνα, τη διδασκαλία και την ελεύθερη διακίνηση των ιδεών. Παράγει η Παιδεία επιστήμη, τεχνολογία, πολιτισμό και πολιτική, ελευθερώνοντας και ενεργοποιώντας τους επάλληλους κύκλους της ανθρώπινης σκέψης. Έχει ως μέτρο την αισθητική και το συνακόλουθο υποσύνολό της την ηθική και ως πυξίδα το ένστικτο της ατομικής και συλλογικής μας επιβίωσης, που αποδίδεται από τον πολύπλοκο εγκέφαλό μας και ως "συνείδηση".

Στο χώρο της στοιχειώδους και μέσης εκπαίδευσης η σταδιακή υποβάθμιση του Δημόσιου Σχολείου, με συρρίκνωση των διατιθέμενων πόρων, αλλά και της ποιότητας της παρεχόμενης διδασκαλίας προχωρεί διεθνώς, αλλά και στην Ελλάδα με εκθετικούς ρυθμούς. Στο όνομα μιας προκορυστείας λογικής, στη χώρα μας αποκεφαλίσθηκαν τα λίγα πρότυπα Δημόσια Σχολεία, αντί να πολλαπλασιαστούν, και παράλληλα υποβαθμίστηκε η διαχρονική αξία των κινήτρων και του σοβαρού εθνικού μεσομακροπρόθεσμου σχεδιασμού, με αποτέλεσμα την βίαιη ισοπέδωση της δημόσιας μέσης παιδείας προς τα κάτω. Είκοσι μόλις, χρόνια πριν τα ιδιωτικά σχολεία αποτελούσαν το καταφύγιο των αδύνατων μαθητών εύπορων οικογενειών, οι γονείς των οποίων αναζητούσαν ένα εύκολο απολυτήριο μέσης εκπαίδευσης. Σήμερα οι οικονομικές και πολιτικές μας ηγεσίες υμνούν υποκριτικά και

περιφρονούν στην πράξη το δημόσιο σχολείο που οι ίδιες υποβάθμισαν. Χρησιμοποιούν δε τα μέσα τους για την εξασφάλιση μιας ακριβοπληρωμένης θέσης στα ιδιωτικά σχολεία που εξέθρεψαν και ανέδειξαν. Διαχωρίζεται έτσι η στοιχειώδης και η μέση παιδεία, στην δωρεάν δημόσια για τα παιδιά των πληβείων του συστήματος και στην ακριβή ιδιωτική για όσους γονείς μπορούν και θέλουν να πληρώσουν, μερικές φορές με δυσκολία, για την ελπίδα ενός αρχικού συγκριτικού πλεονεκτήματος.

Με εναρκτήριο λάκτισμα τη Θατσερική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στο Ηνωμένο Βασίλειο, ξεκίνησε στην Ευρώπη η ωμή επιβολή των νόμων της ελεύθερης αγοράς και στον κρίσιμο χώρο των Πανεπιστημίων. Το πανεπιστημιακό ιδεώδες, η διαλεκτική ουσία της Παιδείας, η συστηματική ανάπτυξη της αδιάσπαστης ενότητας διδασκαλίας και έρευνας, χωρίς προκαθορισμένους οικονομικούς ή πολιτικούς στόχους, υποβαθμίζονται. Στη θέση τους επιλέγεται η συρρίκνωση της κρατικής χρηματοδότησης, η μερική ή ολική κατάργηση της δωρεάν φοίτησης και ο "αφαιρετικός πολλαπλασιασμός" των ΑΕΙ σε διεθνή κλίμακα, με παραγωγή ειδικευμένου προσωπικού περιορισμένης εμβέλειας, σύμφωνα με τις εκάστοτε ανάγκες της αγοράς, το οποίο ντοπάρεται μέσα από μία ευδαιμονική σύγχυση γύρω από τις πηγές και τους στόχους των διαφόρων επιστημών.

Στις θετικές, κατά κύριο λόγο, κατευθύνσεις των σπουδών η αφαίρεση θεμελιωδών γνώσεων των επιστημών σε συνδυασμό με την ρηχή και πρώιμη υπερεξειδίκευση και η αποστήθιση μοντέλων υποκαθιστούν σε μεγάλο βαθμό την απαραίτητη για τον επιστήμονα πλατιά και βαθιά γνώση της ουσίας των προβλημάτων και την αναζήτηση των δυνατών λύσεων στο ανθρώπινο μέτρο.

Πρωθείται, επομένως, με συστηματικό τρόπο το σενάριο της υπαγωγής και της Παιδείας στους νόμους μιας παγκοσμιοποιημένης αγοράς. Σύμφωνα με τους κυρίαρχους στόχους αυτής της αγοράς, το νέο παγκόσμιο μοντέλο της Παιδείας στον πανεπιστημιακό (και όχι μόνο) χώρο συνοψίζεται ενδεικτικά στα εξής (1):

- Η κρατική συμμετοχή στην εκπαιδευτική πολιτική και την οικονομική της στήριξη πρέπει να αποδυναμώνεται συνέχεια, μέχρι τελικής εξαφάνισης, υποκαθιστάμενη από την "αγορά".

Εγκαταλείπονται, επομένως, πλήρως και οριστικά, η θεμελιώδης υπαρξιακή αρχή της ανώτατης παιδείας, ως πρώτου τη τάξη Δημόσιου Αγαθού, αλλά και οι συνταγματικές υποχρεώσεις όλων των δημοκρατικών κοινωνιών για την πολιτική και οικονομική στήριξη και ανάπτυξή της.

- Τα Πανεπιστήμια μετατρέπονται σε "επιχειρήσεις", με την πλήρη έννοια του όρου, οι οποίες για να επιβιώσουν κυνηγούν διεθνώς, ανταγωνιστικά και με όλα τα θεμιτά και αθέμιτα μέσα, "φοιτητές-πελάτες". Κύριοι στόχοι τους είναι η μεγιστοποίηση του οικονομικού οφέλους, από την επίτευξη του οποίου και μόνο κρίνονται και οι διοικήσεις τους.
- Οι "πελάτες-φοιτητές" οφείλουν να χρηματοδοτούν οι ίδιοι τις σπουδές τους είτε από τους οικογενειακούς τους πόρους, είτε δανειζόμενοι τα αναγκαία ποσά από τραπεζικά ή άλλα οικονομικά συγκροτήματα, τα οποία θα επενδύσουν επιλεκτικά στα διαφαινόμενα προσόντα τους, όπως ακριβώς επενδύουν και στις λεγόμενες καινοτόμες επιχειρήσεις.
- Η Ανώτατη Παιδεία, ως προϊόν της αγοράς, διαχωρίζεται οικονομικά, όπως και τα άλλα προϊόντα, σε δύο κατηγορίες με διαρκώς αυξανόμενη τη μεταξύ τους ποιοτική απόσταση: Στην πρώτη συγκροτούνται τα "κέντρα αριστείας", με αυστηρή επιλογή φοιτητών από τους έχοντες και κατέχοντες της κυρίαρχης οικονομικό-πολιτικής τάξης, η οποία και μόνο θα έχει πρόσβαση στα καλά και ακριβά προπαρασκευαστικά ιδιωτικά σχολεία και φροντιστήρια της μέσης εκπαίδευσης. Θα προστίθενται βέβαια, μέσω ανταποδοτικών υποτροφιών και ορισμένοι μη πρόνομιούχοι, αλλά εμπορεύσιμοι-ταλαντούχοι απόφοιτοι της μέσης εκπαίδευσης. Στη δεύτερη κατηγορία συσσωρεύεται μια χαμηλής ποιότητας μαζική εκπαίδευση χωρίς πόρους και υποδομές, αποκομμένη αναγκαστικά από το οξυγόνο της βασικής έρευνας και λειτουργικά προσαρμοσμένη στις φθηνότερες και προφανώς αναποτελεσματικότερες μορφές διδασκαλίας. Θεμελιώνεται έτσι σε βάθος, συνεχώς διευρυνόμενη, η ανισότητα της πρόσβασης στην επιστημονική γνώση και επαγγελματική εκπαίδευση, δεδομένου ότι οι γόννοι των έχοντων και κατεχόντων,

ως απόφοιτοι των κέντρων αριστείας, θα έχουν κατά κύριο λόγο και την ουσιαστική πρόσβαση στις νέες τεχνολογίες.

Οι ολίγοι εναπομείναντες ρομαντικοί του 20ου αιώνα θα παρατηρήσουν εδώ ότι η πραγμάτωση του παραπάνω σεναρίου καταλύει όλα τα βάθρα μιας δημοκρατικής κοινωνίας, αφού όχι μόνο καταργείται οριστικά και αμετάκλητα η ισότητα των ευκαιριών πρόσβασης στις διάφορες βαθμίδες της παιδείας, με κορύφωμα τον ωμά αγοραίο και αυστηρά ταξικό διαχωρισμό τους, αλλά και κατασκευάζεται δια της "υπό-παιδείας" μια απαίδευτη και βαθύτατα ανασφαλής πλειοψηφία φτηνού εργατικού δυναμικού χωρίς ουσιαστικές δυνατότητες αλλαγής επαγγελματικού επιπέδου ή αντιστάσεων στη συνεχή υποβάθμιση των δημοκρατικών της δικαιωμάτων.

Κατακλυζόμαστε όμως από σωρεία καλοδιατυπωμένων γενικοτήτων περί του αντιθέτου, μέσα στις οποίες διαπιστώνουμε ότι επαναλαμβάνονται συχνά ορισμένες ωραίες λέξεις κλειδιά: Κοινωνία της γνώσης, ενιαίος κοινωνικός και μορφωτικός χώρος, οικοδόμηση του Ευρωπαϊκού χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης, κοινές αξίες, σταθερότητα και ειρήνη στον σύγχρονο κόσμο, κινητικότητα και απασχολησιμότητα των αποφοίτων της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, αναγνωσιμότητα, συμβατότητα και συγκρισιμότητα των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης, διεθνής ανταγωνιστικότητα του ευρωπαϊκού συστήματος ανώτατης εκπαίδευσης, ώριμες αναγκαιότητες, συμπλήρωμα διπλώματος κλπ.

3. Οι δύο συνιστώσες της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στον ευρωπαϊκό χώρο: Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα και Ανώτερες Επαγγελματικές Σχολές

Η Ευρώπη, κοιτίδα της ιστορικής έννοιας της Universitas, θεμελίωσε ένα πρότυπο ανώτατης εκπαίδευσης, στο οποίο στηρίχθηκε η παγκόσμια κυριαρχία του δυτικού πολιτισμού κατά τους τελευταίους αιώνες. Απελευθερώνοντας και πολλαπλασιάζοντας την οργανωμένη παραγωγή και τη μετάδοση νέας γνώσης, όλες οι μετά την Αναγέννηση κυβερνήσεις των κρατών του ευρύτερου Ευρωπαϊκού χώρου καμάρωναν για τα Δημόσια Πανεπιστήμιά τους και ανταγωνίζονταν στις επενδύσεις

ενίσχυσης τους σε υλικοτεχνική υποδομή και διακεκριμένο επιστημονικό προσωπικό.

Κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα παρατηρήθηκε μια εκθετικά αυξανόμενη έκρηξη στην ζήτηση Ανώτατης Παιδείας τόσο διεθνώς, όσο και στον ευρωπαϊκό χώρο: Σε μία χαρακτηριστική κέντρο-ευρωπαϊκή χώρα, τη Γαλλία, το 1900 οι φοιτητές της ανωτάτης δεν ξεπερνούσαν τους 30.000, έναντι 2,1 εκατομμυρίων το 1997 και ανάλογες είναι οι θεαματικές αυξήσεις και στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Ο ανταγωνισμός μεταξύ των ευρωπαϊκών πανεπιστημίων αναπτύχθηκε και υπερεθνικά. Με τη βοήθεια της κρατούσας κατά τους τελευταίους τρεις αιώνες άποψης περί της υποχρέωσης του κράτους να καλύπτει πλήρως και αξιοπρεπώς τη δημόσια πανεπιστημιακή εκπαίδευση, βελτιώθηκε το γενικό επίπεδο σπουδών και πολλαπλασιάσθηκαν τα διακεκριμένα κέντρα πανεπιστημιακής διδασκαλίας και έρευνας. Ο υγιής αυτός ανταγωνισμός κάλυπτε έγκαιρα τις συνεχώς αναπτυσσόμενες απαιτήσεις των επιστημών, χορηγώντας τις απαραίτητες αναβαθμίσεις σε ανθρώπινο δυναμικό και υλικοτεχνική υποδομή και αυξάνοντας παράλληλα την ελάχιστη απαιτούμενη διάρκεια των σπουδών για την απόκτηση πανεπιστημιακών τίτλων ουσιαστικής και διαχρονικής εμβέλειας.

Παρεμβαίνοντας αποφασιστικά για την κάλυψη των αυξανόμενων αναγκών τους σε υποδομές και ανάπτυξη, οι κυρίαρχες χώρες της Ευρώπης (Γαλλία, Γερμανία και Ηνωμένο Βασίλειο και στη συνέχεια Ιταλία και Ισπανία, αλλά και μικρότερες χώρες, όπως η Ελλάδα) συγκρότησαν παράλληλα με τα Δημόσια Πανεπιστήμια, αφ' ενός μεν ειδικών προδιαγραφών Δημόσια Ανώτατα Ιδρύματα πανεπιστημιακού επιπέδου, υπαγόμενα συνήθως σε κρατικούς αναπτυξιακούς φορείς, για την ανωτάτου επιπέδου στελέχωση των τεχνικών και διοικητικών υπηρεσιών τους (κάτω από διάφορες ονομασίες, όπως κολέγια, μεγάλες σχολές κ.λπ) και αφ' ετέρου μεταλκειακές επαγγελματικές σχολές για την κάλυψη των αναγκών σε τεχνικά κυρίως στελέχη, πολύτιμα σε κάθε παραγωγική διαδικασία.

Τα Ανώτατα και διακεκριμένα Δημόσια Ιδρύματα ειδικών προδιαγραφών προώθησαν την ιδέα της αριστείας τόσο στην επιλογή των υποψηφίων σπουδαστών τους, όσο και στην παροχή επιστημονικών

και τεχνολογικών εφοδίων για την συνεχή ανάδειξη των αποφοίτων τους σε ηγετικές προσωπικότητες του κρατικού και του ιδιωτικού τομέα. Όμως ο κύριος μοχλός στήριξης και ανάπτυξης της Βιομηχανικής Επανάστασης και της γενικότερης υπεροχής σε υποδομές και τεχνολογικώς προηγμένα αγαθά και υπηρεσίες, δηλαδή η πολύτιμη για την παραγωγική διαδικασία και τις υπηρεσίες ενδιαμέση μεταξύ λυκείου και πανεπιστημίου βαθμίδα, καλύφθηκε με επιτυχία στον ευρωπαϊκό χώρο από αυτές τις πολυάριθμες ανώτερες επαγγελματικές σχολές, οι απόφοιτοι των οποίων είχαν τη δυνατότητα της υπό προϋποθέσεις εισόδου και στην ανώτατη πανεπιστημιακή εκπαίδευση.

Η εκπαιδευτική αυτή έκρηξη στην μεταλυκειακή εκπαίδευση δημιούργησε και την έννοια της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης: Πρόκειται για την ελεύθερη επιλογή δημόσιας, κατά κύριο λόγο, εκπαίδευσης μετά την αποφοίτηση από το λύκειο, με κύριο στόχο την απόκτηση των ειδικών γνώσεων και δεξιοτήτων που θεωρεί στην εκάστοτε χρονική συγκυρία χρήσιμες κάθε άνθρωπος για την καλύτερη δυνατή ένταξη του και στο χώρο της εργασίας. Περιλαμβάνει, επομένως, όλες τις δυνατές μορφές προσανατολισμένης εκπαίδευσης, υποσύνολο των οποίων είναι και η πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Με το δεδομένο ότι έπεται της δευτεροβάθμιας, μπορεί πράγματι να χαρακτηριστεί ως τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Η τριτοβάθμια εκπαίδευση παρέχεται σε πολλά και διάφορα επίπεδα, τα οποία με τα προαναφερόμενα πραγματικά ευρωπαϊκά δεδομένα μπορούν να καταταγούν σε δύο κύριες συνιστώσες: Την ανώτατη πανεπιστημιακή εκπαίδευση, υπό την έννοια της απόκτησης των συγκροτημένων γνώσεων μιας επιστήμης με άμεσο, ούτως ή άλλως, επαγγελματικό αντίκρυσμα, αλλά και διάφορες άλλες δυνατότητες και την ανώτερη επαγγελματική, μη πανεπιστημιακή στην οποία εντάσσονται όλες οι επίσης συγκροτημένες δομές γνώσεων εφαρμοσμένου χαρακτήρα, απαλλαγμένου από ουσιαστική επιστημονική εμβάθυνση, που χρησιμοποιούνται όμως άμεσα για την παραγωγή εξειδικευμένου έργου και υπηρεσιών.

Η πολυπλοκότητα της παραγωγικής διαδικασίας και η εκθετική ανάπτυξη της τεχνολογίας καθιστούν εκ των πραγμάτων πολύπλευρη, αλλά και επίπονη την μη πανεπιστημιακή εκπαίδευση, υψώνοντας

συνέχεια και το γενικότερο γνωσιολογικό της υπόβαθρο. Είναι, δηλαδή, δυνατό να θεωρηθεί σήμερα ότι σε πολλές περιπτώσεις ο απόφοιτος της ανώτερης επαγγελματικής, μη πανεπιστημιακής, εκπαίδευσης είναι καλύτερα εξοπλισμένος και σε τελευταία ανάλυση χρησιμότερος στην τρέχουσα παραγωγική διαδικασία και τις υπηρεσίες από τον απόφοιτο της ανώτατης πανεπιστημιακής. Αυτό το χρηστικό γεγονός δεν ανατρέπει όμως την ουσιώδη διαφορά μεταξύ Ανώτατης Πανεπιστημιακής (υπό την ευρεία έννοια, στην οποία υπάγονται και οι ειδικών προδιαγραφών Ανώτατες Σχολές) και της ανώτερης επαγγελματικής εκπαίδευσης: Ο πανεπιστημιακός απόφοιτος καλύπτει ευρύ φάσμα αυτό-ανανεώσιμων, λόγω της επιστημονικής υποδομής τους, γνώσεων, είναι σε θέση να δημιουργήσει νέα γνώση και, επομένως, οι επαγγελματικές του δυνατότητες είναι γενικότερες και με περισσότερες ελευθερίες κινήσεων. Ο απόφοιτος της μη πανεπιστημιακής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης δεν έχει μεν πολλές δυνατότητες διεκδίκησης ευρύτερων επαγγελματικών αρμοδιοτήτων ή παραγωγής νέας επιστημονικής γνώσης, είναι όμως ικανότερος στην άμεση πρακτική εφαρμογή συγκεκριμένου γνωστικού αντικείμενου και αποδίδει ευκολότερα ως μεσαίο στέλεχος στην παραγωγική διαδικασία.

Παρά ταύτα, υπάρχει ως γεγονός η σεβαστή και εκθετικά αυξανόμενη προτίμηση σημαντικής μερίδας των ευρωπαϊών πολιτών και ειδικότερα της πλειοψηφίας της ελληνικής κοινωνίας για πανεπιστημιακή εκπαίδευση, με επακόλουθο να ισχύσουν χωρίς ποιοτικές αναστολές οι ωμοί νόμοι της ελεύθερης αγοράς: Υπερπροσφορά σπουδών που εμφανίζονται μεν ως πανεπιστημιακές, δεν έχουν όμως πάντοτε την αναγκαία διδακτική και ερευνητική ακαδημαϊκή υποδομή, αλλά ούτε και το ουσιαστικό αντίκρισμα στην εξασφάλιση μιας απασχόλησης στην υποτιθέμενη επιστημονική περιοχή των σπουδών του πτυχιούχου. Το παράδειγμα της ανωτατοποίησης-πανεπιστημιοποίησης των Polytechnics του Ηνωμένου Βασιλείου είναι χαρακτηριστικό. Εισπράττει όμως ήδη για αρκετά από αυτά τις πρώτες αρνητικές-απορριπτικές, από την ίδια την αγορά εργασίας συνέπειες, στηρίζεται δε κυρίως στην χρηματοδότηση αλλοδαπών γονέων, απελπισμένων από τις επιδόσεις των παιδιών τους στα δικά τους συστήματα μεταλυκειακής εκπαίδευσης, των περιφερειακών χωρών της

Ευρώπης και του Τρίτου Κόσμου. Δυστυχώς, το παράδειγμα αυτό ακολουθούν ή σκέπτονται να ακολουθήσουν και άλλες ευρωπαϊκές χώρες, με το απλό σκεπτικό της ικανοποίησης της αυξημένης ζήτησης με μεταλλαγμένα σε πανεπιστημιακά, ευρωπαϊκά μη-πανεπιστημιακά εκπαιδευτικά προϊόντα.

4. Δομές της Ανώτατης Εκπαίδευσης στην Ευρώπη και Στόχοι της Διακήρυξης της Μπολόνια

Στο Ηνωμένο Βασίλειο και σε ορισμένα τμήματα της Βόρειας Ευρώπης επεκράτησε το Αγγλοσαξονικό πανεπιστημιακό σύστημα με σπουδές σχετικά περιορισμένης διάρκειας, συνήθως τριών έως τεσσάρων ετών, μετά από τις οποίες χορηγείται ένα πρώτο πτυχίο, γνωστό και ως "Bachelor" το οποίο παρέχει σαφή, αλλά περιορισμένα επαγγελματικά δικαιώματα. Το ίδιο σύστημα σπουδών περιέχει τη δυνατότητα μετεξέλιξής τους στον διακριτό δεύτερο και υψηλότερου ή περισσότερο εξειδικευμένου επιπέδου κύκλο του "Master", υπό τις προϋποθέσεις όχι μόνο της ολοκλήρωσης του πρώτου κύκλου "Bachelor", αλλά και της επιλεκτικής εισόδου περιορισμένου σε σχέση με τους πτυχιούχους "Bachelor", αριθμού ο οποίος, λόγω και σημαντικής εξόδου προς την αγορά εργασίας, συνήθως δεν υπερβαίνει το ποσοστό του 30%. Το πτυχίο Bachelor των καλών Πανεπιστημίων παρέχει ικανοποιητική επιστημονική υποδομή, σε βάρος όμως των πρακτικών εφοδίων που απαιτεί άμεσα η αγορά εργασίας (π.χ. το επιστημονικό επίπεδο Bachelor Οξφόρδης αναγνωρίζεται ως ανώτερο πολλών Master). Στην πλειοψηφία όμως των σημερινών Αγγλοσαξονικών Πανεπιστημίων, η επιστημονική υποδομή έχει υποβαθμιστεί εις όφελος των πρακτικών εφοδίων, με αποτέλεσμα το Bachelor που παρέχουν να είναι βελτιωμένη έκδοση του αντίστοιχου επαγγελματικού πτυχίου ανώτερης εκπαίδευσης του κέντρο-ευρωπαϊκού συστήματος σπουδών.

Στο μεγαλύτερο μέρος της ευρωπαϊκής ηπείρου κυριάρχησε η κέντρο-ευρωπαϊκή δομή Ανώτατης Εκπαίδευσης με γερό θεωρητικό υπόβαθρο και σπουδές ελάχιστης διάρκειας τεσσάρων και μεγίστης έξι ετών, για το σύνολο σχεδόν των θετικών και θεωρητικών επιστημών. Τα χορηγούμενα πτυχία ή διπλώματα θεωρούνται επιστημονικά επαρκή

και διεθνώς ανταγωνιστικά, ισοδύναμα με το Αγγλοσαξονικό επίπεδο "Master", τόσο για την απ' ευθείας εισαγωγή των αποφοίτων στον ερευνητικό κύκλο εκπόνησης μιας διδακτορικής διατριβής, όσο και για την άμεση ένταξή τους στον επαγγελματικό στίβο, με διευρυμένες δυνατότητες απασχόλησης και εξέλιξης.

Παρά την μεγαλύτερη αρχική ευελιξία του Αγγλοσαξονικού συστήματος σπουδών ως προς την προσαρμογή του στις απαιτήσεις της αγοράς κυρίως των βιομηχανικά αναπτυγμένων χωρών, τα μειονεκτήματα ως προς την ευρύτητα και τη διαχρονική αντοχή των γνώσεων που προσφέρει το πτυχίο "Bachelor" πολλών Πανεπιστημίων εντοπίζονται ρητά από αρκετούς επικριτές του. Ειδικότερα την τελευταία δεκαπενταετία αναγνωρίζεται και στην πράξη και από ορισμένες συνιστώσες του Αγγλοσαξονικού συστήματος σπουδών η ορθολογικότερη δομή του κέντρο-ευρωπαϊκού συστήματος όσον αφορά τη σειρά προσέγγισης του γνωσιολογικού υποβάθρου κάθε επιστήμης. Με αποτέλεσμα, παράλληλα με το σύνηθες σύστημα των δύο κύκλων, να αρχίσει σε μερικά από τα καλλίτερα Αγγλοσαξονικά Πανεπιστήμια η εφαρμογή και μάλιστα με επιτυχία του κέντρο-ευρωπαϊκού μοντέλου, δηλαδή του ενιαίου κύκλου για την απ' ευθείας απόκτηση πτυχίου ή διπλώματος επιπέδου "Master" μεγαλύτερης και μακροβιότερης εμβέλειας.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι καλοδιατυπωμένες γενικές και ειδικές προθέσεις της διακήρυξης της Μπολώνια καλύπτουν τις εύλογες επιθυμίες κάθε λογικά σκεπτόμενου ευρωπαίου πολίτη (θέσπιση αξιόπιστων διαδικασιών σύγκρισης και αναγνώρισης, συγκρισιμότητα - αναγνωσιμότητα των ευρωπαϊκών τίτλων σπουδών, προώθηση της κινητικότητας των φοιτητών και των διδασκόντων, ευρωπαϊκή συνεργασία στη διασφάλιση της ποιότητας κλπ). Είναι όμως εξίσου προφανές ότι κύριο σημείο τομής της πρότασης των μεγάλων της Ευρώπης (συντακτών της αρχικής διακήρυξης της Σορβόνης) και των πολλών μικρότερων που τους ακολούθησαν με τη διακήρυξη της Μπολώνια είναι η ικανοποίηση των απαιτήσεων της αγοράς εργασίας, η οποία επιβάλλει την γρήγορη και μαζική χορήγηση πρακτικών και άμεσα αναλώσιμων επαγγελματικών εφοδίων, με παράλληλη δραστηκή μείωση του κόστους των ευρωπαϊκών πανεπιστημιακών σπουδών μέσω

της υιοθέτησης των δύο κύκλων του Αγγλοσαξονικού συστήματος σπουδών, οι οποίοι διαχωρίζονται λειτουργικά και δομικά με την απόκτηση ενός πρώτου επαγγελματικού πτυχίου και ονομάζονται, αντίστοιχα, "προπτυχιακός" και "μεταπτυχιακός".

Επιδιώκεται, επομένως, μέσω της γενικότερης κινητοποίησης διαφόρων φορέων γύρω από τη διακήρυξη της Μπολόνια και την προετοιμασία της συνάντησης της Πράγας, η ταυτόχρονη επίτευξη τριών μείζονος πολιτικής και οικονομικής σημασίας στόχων:

- Μεταλλάσσονται σε Πανεπιστήμια όλες οι Ανώτερες Επαγγελματικές Σχολές, κατά το πρότυπο των Polytechnics, χωρίς ουσιαστική αναβάθμιση και το κυριότερο χωρίς κανένα κόστος, με παράλληλη ικανοποίηση της απαίτησης του ευρωπαϊού πολίτη για πανεπιστημιακούς, έστω και κατ' όνομα, τίτλους.
- Υποβαθμίζονται σε Ανώτερες Επαγγελματικές Σχολές οι κορμοί των σπουδών των σημερινών ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων, με σημαντική οικονομική ανακούφιση των αντίστοιχων κρατικών προϋπολογισμών, λόγω της συνακόλουθης συρρίκνωσης των δαπανών τους για υποδομές και λειτουργικές δαπάνες, χωρίς όμως να χάσουν το εμπορικό αντίκρισμα της φήμης τους στον πελάτη - φοιτητή, δηλαδή τον πανεπιστημιακό τους τίτλο. Εξαιρούνται από την υποβάθμιση αυτή ορισμένα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα ειδικών απαιτήσεων (Σχολές Μηχανικών, Ιατρικής, κ.λπ), τα οποία έχουν ήδη δικαίως εξασφαλίσει και νομοθετικά την αντιστοίχιση του ενιαίου κύκλου των σπουδών τους με το επίπεδο του Master (π.χ. Άρθρο 2, παρ. 2 του με αριθμ. 99-747/30.08.1999 φύλλου της Εφημερίδας της Κυβέρνησης της Γαλλικής Δημοκρατίας για την απονομή του βαθμού και των δικαιωμάτων του "Master" στους διπλωματούχους μηχανικούς των μεγάλων σχολών).
- Μειώνεται θεαματικά η πρόσβαση, άρα και το κόστος, στην πολυδάπανη πραγματική πανεπιστημιακή εκπαίδευση, η οποία "ουσία" περιορίζεται στον μεταπτυχιακό κύκλο. Άνετα θα μπορεί πλέον να καλύπτεται η χρηματοδότησή της είτε από τους κρατικούς προϋπολογισμούς, είτε σε μία τελική φάση, μέσω της εύλογης κατάργησης για τη βαθμίδα αυτή της δωρεάν παιδείας

(το κράτος θα θεωρήσει ότι έχει εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του με την χορήγηση δωρεάν παιδείας για το κύριο πρώτο πτυχίο), σύμφωνα και με τον γενικότερο στόχο της παγκοσμιοποίησης της αγοράς και στην παιδεία.

Η αγορά είναι έτσι πολλαπλά ικανοποιημένη: Σύμφωνα και με τη Λευκή Βίβλο για τη διδασκαλία και τη μάθηση (... προς την κοινωνία της γνώσης), μέσω της οποίας προβάλλονται υπέρμετρα οι οικονομικές πλευρές της ανθρώπινης δραστηριότητας και διευκρινίζεται ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν δύναται να καλύψει νέες χρηματοδοτήσεις για την παιδεία, η διακήρυξη της Μπολώνια επιχειρεί να δημιουργήσει ένα μαζικό, μέσου επιπέδου εργατικό δυναμικό, μικρού εκπαιδευτικού κόστους και περιορισμένης, αλλά χρήσιμης για τις άμεσες ανάγκες της αγοράς εργασίας, εμβέλειας, μειώνοντας δραστικά τις δαπάνες για την Ανώτατη Παιδεία και καλύπτοντας παράλληλα την αυξημένη ζήτηση του πελάτη-ευρωπαίου πολίτη για πανεπιστημιακούς τίτλους, έστω και μεταλλαγμένους.

Επισημαίνεται, εξάλλου, ότι σε πολλές Ευρωπαϊκές χώρες, μεταξύ των οποίων και στην Ελλάδα, οι αλλαγές που προτείνονται από τη διακήρυξη της Μπολώνια για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση βρίσκονται σε πλήρη αντίθεση με τα προγράμματα σπουδών των λυκείων τους. Ειδικότερα, η μεταρρύθμιση που επιχειρείται να εφαρμοσθεί από το ελληνικό Υπουργείο Παιδείας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση έρχεται σε ευθεία δομική σύγκρουση με το πρότυπο των αλλαγών που προτάθηκαν στη Μπολώνια, δηλαδή το αγγλοσαξονικό σύστημα, κατά το οποίο, για να είναι καλά προετοιμασμένοι οι φοιτητές και να μπορούν να αντεπεξέλθουν στις απαιτήσεις ενός τριετούς κύκλου σπουδών, αφιερώνουν κατά μέσο όρο τα δύο τελευταία έτη της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στην απόκτηση εξειδικευμένων γνώσεων (GCE A-level) σχετικών με το αντικείμενο που επιθυμούν να σπουδάσουν. Αυτό βέβαια γίνεται σε βάρος των μαθημάτων γενικής παιδείας τα οποία διατηρούν μια πολύ σημαντική θέση στα προγράμματα πολλών ευρωπαϊκών χωρών και αναβαθμίστηκαν περαιτέρω στην Ελλάδα, με την πρόσφατη μεταρρύθμιση.

5. Εξειδίκευση στις θετικές επιστήμες και τις επιστήμες του Μηχανικού

Περιορίζοντας την περαιτέρω διερεύνηση του όλου θέματος στις θετικές επιστήμες και τις επιστήμες του μηχανικού και για την εξάντληση των δυνατοτήτων μιας αντικειμενικής κρίσης, τίθεται εκ νέου το ερώτημα: Μήπως είναι, παρά ταύτα, δυνατή η χορήγηση πανεπιστημιακού τίτλου σπουδών στις επιστημονικές αυτές περιοχές, σε τρία κατ' ελάχιστο χρόνια, με αρχικά δεδομένα το επίπεδο της Μέσης Εκπαίδευσης στον ευρωπαϊκό χώρο και τις σύγχρονες και ραγδαία εξελισσόμενες ανάγκες των επιστημών και της τεχνολογίας;

Η απάντηση έχει ήδη δοθεί και από τους μεγάλους Ευρωπαϊκούς και Αγγλοσαξονικούς επαγγελματικούς οργανισμούς (π.χ. Liaison Committee of the Associations of University Graduate Engineers of the European Union, American Society of Engineers), οι οποίοι δηλώνουν ρητά ότι οι σύγχρονες ανάγκες των επιστημών και της τεχνολογίας δεν επιτρέπουν την παραγωγή θετικών επιστημών, π.χ. φυσικών, χημικών ή μηχανικών, με ικανοποιητική επιστημονική υποδομή και συγχρόνως επαρκή εφόδια για την άμεση ένταξη τους στην αγορά εργασίας, μετά από τριετείς κύκλους σπουδών. Μεταξύ άλλων αναφέρεται ότι, λόγω της χρονικά περιορισμένης δομής του προτεινόμενου στη διακήρυξη της Μπολόνια προπτυχιακού κύκλου σπουδών και της συνακόλουθης συρρίκνωσης του θεωρητικού υπόβαθρου των επιστημών και της τεχνολογίας, οι φοιτητές εθίζονται σε ένα σύστημα όπου τον πρωτεύοντα ρόλο έχει η ανάπτυξη δεξιοτήτων στο χειρισμό εργαλείων και όχι η ανάλυση και η συνθετική σκέψη για την ορθολογική προσέγγιση του αναμενόμενου αποτελέσματος.

Ειδικότερα για την Ελλάδα, η εφαρμογή της πρόσφατης εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης οδήγησε σε μια πτώση του επιπέδου των εξειδικευμένων λυκειακών γνώσεων υποδομής για τις θετικές επιστήμες, που εκτιμάται από τους διδάσκοντες του Ε.Μ.Π. ότι επιβαρύνει με αρκετές επί πλέον ώρες διδασκαλίας τα πρώτα εξάμηνα των σπουδών, προκειμένου να διατηρηθεί το επιθυμητό επίπεδο γνώσεων υποδομής. Το αποτέλεσμα είναι ότι αυξάνονται οι πιέσεις για

την προσθήκη ενός επιπλέον εξαμήνου στα υπάρχοντα προγράμματα σπουδών των Τμημάτων μηχανικών και θετικής κατεύθυνσης.

Λαμβάνοντας υπόψη και τη δομή των συνήθων ευρωπαϊκών σπουδών στις θετικές επιστήμες και τις επιστήμες του μηχανικού, καταλήγουμε στις εξής διαπιστώσεις:

Θετικές επιστήμες

- Οι σπουδές για την απόκτηση πανεπιστημιακού πτυχίου θετικών επιστημών στα κεντροευρωπαϊκά ΑΕΙ διαρθρώνονται δομικά και λειτουργικά σε δύο συνεχόμενες περιόδους, συνολικής διάρκειας οκτώ έως εννέα εξαμήνων, εκ των οποίων η πρώτη θεμελιώνει την ποιότητα και τις δυνατότητες της δεύτερης.

- Η στοιχειώδης γνώση μιας θετικής επιστήμης προϋποθέτει ένα σύνολο σπουδών υποδομής, υποχρεωτικής περίπου φοίτησης, διάρκειας έξι τουλάχιστον πλήρων ακαδημαϊκών εξαμήνων.

- Στη συνέχεια ο φοιτητής οφείλει να συμπληρώσει την πανεπιστημιακή του εκπαίδευση με γνώσεις περισσότερο εφαρμοσμένες που θα του επιτρέψουν και την άμεση άσκηση επαγγέλματος σε ορισμένους τουλάχιστον τομείς της επιλογής του, η οποία πολλές φορές προσανατολίζεται από τις διαφαινόμενες απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Η διάρκεια αυτής της περισσότερο προσανατολισμένης πανεπιστημιακής σπουδής δεν μπορεί να είναι μικρότερη από δύο πλήρη ακαδημαϊκά εξάμηνα, με τάσεις συνεχώς αυξητικές.

- Υπό τις παραπάνω προϋποθέσεις, και μόνο, είναι σε θέση ο πανεπιστημιακός φοιτητής να λάβει πτυχίο που θα του εξασφαλίζει, έστω και στοιχειωδώς, τη γνώση της επιστήμης που επέλεξε, αλλά και τη δυνατότητα άμεσης και κατάλληλης για επιστήμονα επαγγελματικής απασχόλησης. Οποιαδήποτε συρρίκνωση των παραπάνω οδηγεί είτε σε ελλιπές επιστημονικό υπόβαθρο, είτε σε ανυπαρξία σοβαρών επαγγελματικών δυνατοτήτων. στις περισσότερες περιπτώσεις και στα δύο.

Επιστήμες του Μηχανικού

- Οι σπουδές για την απόκτηση Διπλώματος Μηχανικού στα κέντρο-ευρωπαϊκά ΑΕΙ, έχουν διάρκεια οκτώ έως δώδεκα ακαδημαϊκών εξαμήνων, διαρθρωμένων δομικά και λειτουργικά σε τρεις συνεχόμενες περιόδους. Η πρώτη περίοδος θεμελιώνει την ποιότητα και τις

δυνατότητες της δεύτερης και η δεύτερη της τρίτης.

- Η πρώτη περίοδος των σπουδών περιέχει τρία έως τέσσερα εξάμηνα για την απόκτηση ορισμένων αναγκαίων γνώσεων των θετικών επιστημών (μαθηματικά, φυσική, χημεία, μηχανική, οικονομία κλπ.) προσαρμοσμένων κατά το δυνατό στις ειδικότερες απαιτήσεις της επιστημονικής περιοχής του απονεμιόμενου διπλώματος (π.χ. πολιτικού μηχανικού).

- Ακολουθεί η δεύτερη περίοδος άλλων τριών έως τεσσάρων εξαμήνων για την κάλυψη των θεμελιωδών γνώσεων της συγκεκριμένης επιστημονικής περιοχής του διπλώματος (π.χ. μαθήματα δομοστατικής, συγκοινωνιακά, εδαφοτεχνικά και υδραυλικά για τους πολιτικούς μηχανικούς).

- Η τρίτη περίοδος προσφέρει εξειδικευμένες γνώσεις προχωρημένου επιπέδου, διάρκειας ισοδύναμης με άλλα δύο έως τέσσερα ακαδημαϊκά εξάμηνα, εκ των οποίων το τελευταίο, κατ'ελάχιστο, εξάμηνο αφιερώνεται στην εκπόνηση της επί διπλώματι εργασίας.

- Ενδεχόμενη συρρίκνωση της πρώτης περιόδου των σπουδών αφαιρεί από τον μέλλοντα μηχανικό τη δυνατότητα παρακολούθησης μαθημάτων ικανοποιητικού επιπέδου στις άλλες δύο, κρίσιμες για την εν συνεχεία αποστολή του, περιόδους των σπουδών του, λόγω βασικών ελλείψεων σε μαθηματικά, μηχανική, κλπ. Κατά συνέπεια, το όλο επίπεδο σπουδών αυτόματα καταρρέει και το όποιο δίπλωμα υποβαθμίζεται σε επαγγελματικό πτυχίο τεχνικού εφαρμογής (practical engineer κατά την CLAIU), χρήσιμου επίσης στην αγορά εργασίας για την εφαρμογή κάποιων μοντέλων ή προδιαγραφών, χωρίς δυνατότητες κρίσης και πρωτοβουλιών επί της ουσίας των μελετών, της επίβλεψης και της κατασκευής των έργων.

Μία πρόσφατη ενδιαφέρουσα ανάλυση παρουσιάστηκε και από την Ομοσπονδία των οργανώσεων των μηχανικών - αποφοίτων από τα Πανεπιστήμια της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Liaison Committee of the Associations of University Graduate Engineers of the European Union, CLAIU), η οποία αντιπροσωπεύει τις επαγγελματικές οργανώσεις των διπλωματούχων Μηχανικών της Ε.Ε. (σπουδές πενταετούς κύκλου με επιστημονικό υπόβαθρο). Στην από 17 Μαΐου 2000 ανακοίνωσή της,

σύμφωνα και με τις αρχές τού από το 1995 καταστατικού της, η CLAIU δηλώνει ρητά ότι δεν είναι δυνατή η εκπαίδευση μηχανικών ικανών να συλλαμβάνουν τις έννοιες (conceptual engineers) και έτοιμων να εισέλθουν στην αγορά εργασίας (ready for the labour market), με το προτεινόμενο από τη Bologna "πακέτο σπουδών" του προπτυχιακού κύκλου. Η CLAIU δηλώνει παράλληλα ότι ο ισχύων σήμερα πενταετής κύκλος σπουδών οδηγεί απευθείας σε δίπλωμα πλήρως ισότιμο με το "Master of Science in Engineering".

Επισημαίνεται, τέλος, ότι το μετά από τριετείς σπουδές πρώτο επαγγελματικό πτυχίο παρέχει άμεσα απασχολήσιμους αποφοίτους για την αγορά εργασίας των βιομηχανικά ανεπτυγμένων χωρών. Οι ανάγκες χωρών χωρίς αξιόλογη βιομηχανική ανάπτυξη, όπως η Ελλάδα, είναι διαφορετικές: Οι πτυχιούχοι μας θα πρέπει να έχουν ένα γερό θεωρητικό υπόβαθρο, ώστε να είναι σε θέση να προσαρμόζονται αυτοδύναμα στην ταχύτατη τεχνολογική εξέλιξη των υπηρεσιών. Αποκτώντας ένα τριετές πτυχίο, το οποίο δεν εμπεριέχει τη δυνατότητα συνεχούς αφομοίωσης αυτών των νέων γνώσεων, ο πτυχιούχος καταδικάζεται σε σύντομη "ημερομηνία λήξης", της τάξεως της πενταετίας από λήψης πτυχίου, εκτός από το γεγονός ότι η δυσκολία προσαρμογής στις εξελίξεις της επιστήμης τον καθιστά απλό και συνεπώς δύσκαμπτο χρήστη των τεχνολογιών. Επιπλέον, η γρήγορη, φθηνή και ριχή υπερειδίκευση αυτοαναιρεί τα πλεονεκτήματα της, δεδομένου ότι οδηγεί σύντομα σε ανάγκες νέας εξοικείωσης με τις προόδους της τεχνολογίας, μέσω προγραμμαμάτων συνεχιζόμενης εκπαίδευσης. Είναι δε προφανές ότι κάτω από αυτές τις συνθήκες η περιορισμένη σήμερα διεξαγωγή βασικής έρευνας στην Ελλάδα και σε άλλα παρόμοια μικρά κράτη, θα καταστεί άλλη μια ρομαντική ουτοπία.

6. Συμπεράσματα και πρόταση

1. Η δυναμική επικράτηση της παγκοσμιοποίησης της αγοράς στις περισσότερες ανθρώπινες κοινωνίες και η ταχύτατη εξάπλωση του ιστορικού αυτού φαινομένου με τη μορφή μεγάλης έκρηξης και στο χώρο της παιδείας τείνει να οδηγήσει στην ανατροπή των παραδοσιακών και καταξιωμένων από τη διεθνή επιστημονική κοινότητα, τους φορείς

της παραγωγικής διαδικασίας, σε τελευταία ανάλυση και από την αγορά εργασίας, εκπαιδευτικών και ερευνητικών δομών και λειτουργιών. Ανεξάρτητα από την αποδοχή ή μη ορισμένων πρώτων απολογιστικών δεδομένων της παγκοσμιοποίησης και μιας συνοπτικής άποψης τόσο για το γενικό φαινόμενο, όσο και τις προβλεπόμενες επιπτώσεις του στην παιδεία (βλέπε παραγράφους 1 και 2 της εισήγησης) διαπιστώνεται ότι: η διαμορφωθείσα κατά τους τελευταίους αιώνες διάκριση των δύο συνιστωσών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στον ευρωπαϊκό χώρο, σε Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα και Ανώτερες Επαγγελματικές Σχολές (βλέπε παράγραφο 3 της εισήγησης) και η εκθετική αύξηση ζήτησης ανώτατης παιδείας έχουν ισορροπήσει σε μία αρμονική και χωρίς στεγανά συνύπαρξη. Εξ άλλου οι δύο κρατούσες δομές της Ανώτατης Εκπαίδευσης στην Ευρώπη, δηλαδή τόσο η κεντροευρωπαϊκή, όσο και η Αγγλοσαξονική (βλέπε παράγραφο 4 της εισήγησης), οδήγησαν στην θεαματική ανάπτυξη των επιστημών και της τεχνολογίας και πρόσφεραν τις γνώσεις για την πρωτοπορία του δυτικού πολιτισμού στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών. Η πρωτοπορία αυτή υποστηρίχθηκε και επιβλήθηκε βασιζόμενη κατά σημαντικό λόγο στους αποφοίτους της Ανώτερης Επαγγελματικής Εκπαίδευσης.

2. Δεδομένης της συνεχώς αυξανόμενης ανάγκης επιστημονικών γνώσεων εκκίνησης πριν από την ένταξη του πανεπιστημιακού αποφοίτου στον επαγγελματικό στίβο, γίνεται σταδιακά αποδεκτό ότι μεσομακροπρόθεσμα η απόκτηση πτυχίου ή διπλώματος επιπέδου Master είναι αναγκαία προϋπόθεση για την αντιμετώπιση των προκλήσεων και την προσαρμογή στις ταχύτερες εξελίξεις της παραγωγικής διαδικασίας. Ειδικότερα, στις θετικές, κατά κύριο λόγο, κατευθύνσεις των σπουδών διαπιστώνεται και από επαγγελματικές ενώσεις ότι η απόκτηση του πτυχίου Bachelor με ουσιαστικό επαγγελματικό αντίκρισμα και σε εύλογο χρονικό διάστημα οδηγεί αναγκαστικά στην αφαίρεση θεμελιωδών γνώσεων των επιστημών σε συνδυασμό με τη ρηχή και πρώιμη υπερεξειδίκευση. Η αποστήθιση μοντέλων υποκαθιστά σε μεγάλο βαθμό την απαραίτητη για τον επιστήμονα ευρεία και βαθιά γνώση της ουσίας των προβλημάτων και την αναζήτηση των δυνατών λύσεων στο ανθρώπινο μέτρο, με αποτέλεσμα τη δραματική μείωση του εύρους και της διάρκειας ζωής

των αντίστοιχων επαγγελματικών εφοδίων. Γι' αυτό και σε ορισμένα από τα καλλίτερα Αγγλοσαξονικά Πανεπιστήμια εφαρμόζεται ήδη και μάλιστα με επιτυχία το κέντρο-ευρωπαϊκό μοντέλο, δηλαδή ένας ενιαίος κύκλος σπουδών για την απ' ευθείας απόκτηση πτυχίου ή διπλώματος επιπέδου "Master" μεγαλύτερης και μακροβιότερης εμβέλειας.

3. Οι γενικές προθέσεις της διακήρυξης της Μπολώνια, ως προς τη βελτίωση των διαδικασιών σύγκρισης και αναγνώρισης των ευρωπαϊκών τίτλων σπουδών, την προώθηση της κινητικότητας των φοιτητών και των διδασκόντων, την ευρωπαϊκή συνεργασία στη διασφάλιση της ποιότητας κ.λπ, είναι εύλογες. Είναι όμως προφανές ότι κύριο σημείο τομής της διακήρυξης είναι η ικανοποίηση των απαιτήσεων της αγοράς εργασίας, η οποία επιβάλλει την γρήγορη και μαζική χορήγηση πρακτικών και άμεσα αναλώσιμων επαγγελματικών εφοδίων, με παράλληλη δραστική μείωση του κόστους των ευρωπαϊκών πανεπιστημιακών σπουδών μέσω της υιοθέτησης των δύο κύκλων του Αγγλοσαξονικού συστήματος σπουδών: Οι ευρωπαϊκές σπουδές διαχωρίζονται λειτουργικά και δομικά με την απόκτηση ενός πρώτου επαγγελματικού πτυχίου και ξαναβαφτίζονται αντίστοιχα σε "προπτυχιακές" και "μεταπτυχιακές".

4. Σύμφωνα με τα παραπάνω, διάφοροι φορείς της Ευρωπαϊκής Ένωσης επιδιώκουν μέσω μιας γενικότερης κινητοποίησης γύρω από τη διακήρυξη της Μπολώνια και την προετοιμασία της συνάντησης της Πράγας, την ταυτόχρονη επίτευξη τριών μείζονος πολιτικής και οικονομικής σημασίας στόχων (συνοψίζονται στην παράγραφο 4 της εισήγησης), οι οποίοι ικανοποιούν πολλαπλά τις βραχυπρόθεσμες επιδιώξεις της αγοράς, σύμφωνα και με τις επιταγές της Λευκής Βίβλου: Δεδομένου ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση αποφάσισε να μην καλύψει νέες χρηματοδοτήσεις για την παιδεία, η διακήρυξη της Μπολώνια επιχειρεί να προωθήσει τη δημιουργία ενός μαζικού εργατικού δυναμικού μέσου επιπέδου, περιορισμένης, αλλά χρήσιμης για τις άμεσες ανάγκες της αγοράς εργασίας, εμβέλειας, μειώνοντας δραστικά τις δαπάνες για την Ανώτατη Παιδεία και καλύπτοντας παράλληλα την αυξημένη ζήτηση του πελάτη-ευρωπαίου πολίτη για πανεπιστημιακούς τίτλους, έστω και μεταλλαγμένους.

5. Εξειδικεύοντας τις παραπάνω θέσεις στις θετικές επιστήμες

και στις επιστήμες του Μηχανικού, σύμφωνα και με τη δομή των αντίστοιχων πανεπιστημιακών ευρωπαϊκών σπουδών, οδηγούμαστε στα συνοπτικά συμπεράσματα της παραγράφου 5 της εισήγησης: οποιαδήποτε διάρρηξη της υπάρχουσας δομής σε δύο κύκλους, τον προπτυχιακό και τον μεταπτυχιακό, υποβαθμίζει de facto τον προπτυχιακό κύκλο στην κατηγορία των Σχολών Ανώτερης Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, δεδομένου ότι δεν είναι δυνατή η χορήγηση και ουσιαστικών επαγγελματικών εφοδίων στο σύντομο διάστημα του κύκλου αυτού, χωρίς τη συρρίκνωση των γνώσεων επιστημονικού υποβάθρου, δηλαδή χωρίς απειπόληση της επιστημονικής ουσίας του πανεπιστημιακού πτυχίου. Είναι, άλλωστε, τουλάχιστον παράλογο, σε εποχή πειστικών αιτημάτων διδασκόντων και διδασκομένων για αύξηση της διάρκειας των πανεπιστημιακών σπουδών, λόγω εκρηκτικής αύξησης των γνώσεων στις θετικές επιστήμες και την τεχνολογία, αλλά και αναγνώρισης από τους καθ' ύλη αρμοδίους επαγγελματικούς φορείς, της ανεπάρκειας του "Bachelor" ως πανεπιστημιακού διπλώματος στην αγορά εργασίας, να επιχειρείται η συρρίκνωση των σπουδών, χωρίς την ειλικρινή απειπόληση της πανεπιστημιακής τους βαρύτητας.

6. Τα παραπάνω συμπεράσματα έρχονται σε πλήρη συμφωνία με την αρχική απόφαση της πρόσφατης Συνόδου Πρυτάνεων των Ελληνικών Πανεπιστημίων για τη διακήρυξη της Μπολόνια (βλέπε ιστορικό των θέσεων και προτάσεων των Ελληνικών ΑΕΙ) και συνοψίζονται στην ακόλουθη πρόταση πολιτικής στον ευρωπαϊκό χώρο Ανώτατης Εκπαίδευσης:

• Το αναφαίρετο δημοκρατικό δικαίωμα της ισότιμης πρόσβασης του ευρωπαίου πολίτη στα Πανεπιστήμια (και τις ουσία ισότιμες με αυτά σχολές) του ευρωπαϊκού χώρου, σε συνδυασμό με την απόρριψη της σχεδιαζόμενης συρρίκνωσης των δαπανών για την ανώτατη εκπαίδευση στην Ευρώπη, (όχι μόνο για λόγους ιστορικούς ή αρχής, αλλά και διότι μεσομακροπρόθεσμα αποδείχτηκε ότι η επένδυση αυτή είναι και για τις ανάγκες της αγοράς ωφελιμότερη από τις όποιες προσωρινές εξυπηρετήσεις οικονομικών συμφερόντων) οδηγούν μονοσήμαντα στην απόρριψη του "σημείου τομής" της διακήρυξης της Μπολόνια, δηλαδή την αναγκαστική και καθολική διάσπαση των πανεπιστημιακών σπουδών σε δύο κύκλους.

• Το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (ΥΠΕΠΘ), με τη σύμφωνη γνώμη των συναρμόδιων Υπουργείων, οφείλει να διπλασιάσει σε σαφές και σύντομο χρονοδιάγραμμα τις χρηματοδοτήσεις των ΑΕΙ έτσι, ώστε να επέλθει η αναγκαία εξίσωση στο μέσο επίπεδο του ευρωπαϊκού χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης, αν θέλουμε να διεκδικούμε σοβαρά την ουσιαστική σύγκλιση με την κοινωνία της γνώσης. Παράλληλα πρέπει να αναμορφωθεί το νομικό πλαίσιο των ΑΕΙ με στόχο την ουσιαστική ενίσχυση της συνταγματικά κατοχυρωμένης αυτοδιοίκησής τους. Μεταξύ άλλων οφείλει το ΥΠΕΠΘ να αναθέσει άμεσα στα πανεπιστήμια τον φυσικό τους ρόλο στον καθορισμό τόσο των προαπαιτούμενων λυκειακών γνώσεων για την εισαγωγή σε αυτά, όσο και των διαδικασιών εισαγωγής και καθορισμού του αριθμού των εισακτέων ανά Τμήμα και συνολικά, όπως άλλωστε συμβαίνει και στον υπόλοιπο ευρωπαϊκό χώρο.

• Το ΥΠΕΠΘ οφείλει να κατοχυρώσει νομοθετικά την, υπό τις προϋποθέσεις της παραγράφου 5 της εισήγησης, ισοτιμία των διπλωμάτων ενιαίου κύκλου σπουδών των Ελληνικών ΑΕΙ με το επίπεδο του "Master" κατά το πρότυπο των Γαλλικών, Γερμανικών κ.λπ Υπουργείων Παιδείας (βλέπε παράγραφο 4 της εισήγησης).

• Η άσκηση ουσιαστικής πολιτικής στον ευρωπαϊκό χώρο των ΑΕΙ επιβάλλει παράλληλα την επικέντρωση των προσπαθειών των σχετικών με τα πανεπιστήμια φορέων στην ουσιαστική πανεπιστημιοποίηση των σπουδών τόσο στα οιονεί Πανεπιστήμια, όσο και σε ορισμένες Ανώτερες Δημόσιες Επαγγελματικές Σχολές που το δικαιούνται από τις εξελίξεις των επιστημών και της τεχνολογίας και έχουν αποδείξει ότι μπορούν να γίνουν πραγματικά Πανεπιστήμια, (όπως π.χ. συμβαίνει σε ορισμένα από τα Ελληνικά ΤΕΙ). Έτσι θα κατακτηθεί και θα επικρατήσει καθολικά η ουσία της παράδοσης των ευρωπαϊκών Universitas, παρέχοντας στους αποφοίτους τους πραγματικά επιστημονικά εφόδια για την δύσκολη επιβίωση στην παγκοσμιοποιημένη αγορά εργασίας.

• Τα περί αξιόπιστων διαδικασιών σύγκρισης και αναγνώρισης των ευρωπαϊκών τίτλων σπουδών και η κινητικότητα φοιτητών και διδασκόντων επιλύονται και σήμερα στην πράξη από αξιόπιστες, έμπειρες και ανεξάρτητες διοικητικές αρχές (π.χ. ΔΙΚΑΤΣΑ για την

Ελλάδα) αλλά και από την αγορά εργασίας. Σε κάθε περίπτωση γίνονται αποδεκτά ως αρχές και μπορούν να βελτιωθούν μέσα από τις υπάρχουσες δομές των ευρωπαϊκών και διεθνών πανεπιστημιακών και επαγγελματικών ενώσεων.

- Η ελληνική προσέγγιση στο χώρο της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης πρέπει να κινηθεί στο πραγματικό πλαίσιο του ισότιμου εταίρου, ο οποίος σχεδιάζει, αναπτύσσει και εφαρμόζει εθνική στρατηγική και δράση, δεχόμενος καλόπιστα και ανταποδοτικά τη συμβολή της Ε.Ε. (άρθρα 126 και 127 της Ιδρυτικής Συνθήκης), για ενθάρρυνση της συνεργασίας και πραγμάτωση μιας αποτελεσματικής πολιτικής επαγγελματικής κατάρτισης, η οποία θα υποστηρίζει και θα συμπληρώνει τις δράσεις των κρατών μελών. Η ανάληψη στρατηγικής σημασίας υπερεθνικών πρωτοβουλιών οι οποίες υπερβαίνουν τις θεσπισμένες δικαιοδοσίες της Ε.Ε. αλλά και τα δικαιώματα και υποχρεώσεις των κρατών μελών, είναι προφανώς απορριπτέα.